

การปรับเปลี่ยนหอแจกเพื่อการใช้งานของชุมชนอีสาน

Modifications to the Use of the Ho Chaek for Esarn Community Activity

ชีวิน เปสตันยี

Chewin Pestonji

บทคัดย่อ

“หอแจก” เป็นคำในภาษาอีสานที่ใช้เรียกศาลาโรงธรรม เป็นคำโบราณซึ่งคนในปัจจุบันไม่ค่อยจะรู้จัก อย่างไรก็ตาม หอแจกนับเป็นสถานที่สำคัญอย่างยิ่งของวัดในอีสาน เพราะเป็นอาคารเอนกประสงค์ที่ใช้สำหรับเป็นที่รองรับพระภิกษุ ญาติ โยม ในเวลาทำบุญ ใช้เป็นที่ประชุม เป็นที่ฉันภัตตาหารของพระภิกษุและอื่นๆ การศึกษาได้ทำการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ สกลนคร กาฬสินธุ์ และนครราชสีมา จังหวัดละ 3 วัด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสำรวจแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และแบบประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสาร และภาคสนามจากการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต สนทนากลุ่มและประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษาพบว่า เมื่อมีการตั้งชุมชนขึ้น ชาวบ้านจะสร้างกุฏิที่ทักสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีที่พำนักและสร้างหอแจกเพื่อเป็นที่ใช้สำหรับ การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา และประดิษฐานพระพุทธรูป ในอดีตชาวบ้านจะเป็นผู้ร่วมแรงร่วมใจสร้างกันเองส่วนรูปแบบของหอแจกจะสร้างตามความคิดเห็นและข้อตกลงของส่วนรวม หอแจกที่สร้างขึ้นแต่เดิมจะมีชั้นเดียว และสร้างสูงจากพื้นประมาณ .60-0.80 เมตร ผังของพื้นที่การใช้งานจะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือส่วนสงฆ์ เป็นพื้นยกสูงประมาณ 0.30-0.40 เมตร ยาวตลอดความยาวของหอแจก หรือความกว้างของหอแจก ความกว้างของพื้นจะกว้าง 1 ช่วงเสา ด้านซ้ายมือจะประดิษฐานพระพุทธรูป ถัดมาเป็นที่นั่งของสงฆ์เวลาเทศน์ ส่วนที่สองเป็นที่นั่งของฆราวาส เป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านมาฟังธรรม หอแจกมีการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่การใช้งานเพื่อให้อาคารรองรับกิจกรรมของชุมชน โดยการปรับเปลี่ยนที่เห็นอย่างชัดคือ เมื่อชุมชนมีจำนวนมากก็ทำการยกหอแจกให้สูงขึ้น เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างโล่งเพื่อเป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนมาใช้นั่งได้ และต่อมาก็กันชั้นล่างเป็นห้อง เพื่อใช้งานได้มากขึ้น สำหรับบางวัดก็มีการสร้างศาลาขึ้นใหม่ ในบริเวณใกล้กับหอแจกเดิม ทำให้หอแจกเดิมมีการใช้งานน้อย แต่ก็ยังคงเก็บรักษาไว้ โดยหอแจกเดิมจะใช้ทำกิจกรรมประจำวัน เช่น ถวายภัตตาหาร สวดมนต์วันพระ เป็นต้น

สรุป หอแจกเป็นอาคารที่ชุมชนร่วมกันสร้าง เพื่อทำกิจกรรมทางศาสนา จึงเป็นเหมือนอาคารเอนกประสงค์ของชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนมีการขยายตัว มีจำนวนคนมากขึ้น หอแจกจึงมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้อาคารใช้งานได้ โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ยังคงรักษารูปลักษณ์เดิมของอาคารไว้

คำสำคัญ : ปรับเปลี่ยน หอแจก ชุมชนอีสาน

ABSTRACT

“Ho Chaek” is an Isan (Northeast Thailand) word for “Sermon Hall” and is an ancient word that many Isan people have never heard of before. Ho Chaek is a very important place of the temple because it is a multipurpose area for the reception of Monks, relatives and novices during merit making. It is also used as a meeting place and food hall for other monks. . The research was conducted in 3 provinces in Northeast Thailand; Sakon Nakhon, Kalasin and Nakhon Ratchasima and 3

temples from each of the provinces which were purposively selected. Research tools included survey forms, interview forms, observation forms, workgroup forms and workshops. Data were also collected from document analysis and from field research, interviews, observation, discussions and from workshops.

Research results found that the construction of Ho Chaek in Isan would start after the residents for the monks were completed first to provide shelter for the monks and then the Ho Chaek would be built for sermons, Buddhist rituals and place for the Buddha Statue. In the past, villagers would contribute and build the Ho Chaek themselves and the style of the Ho Chaek would be built according to the ideas and agreements of the community. Ho Chaek was originally built to be a single story. A height of Ho Chaek approximately 0.60 – 0.80 meters. Layout of the space is divided into two area, the first area is the clergy place basically raised from 0.30 to 0.40 meters, long about the length of Ho Chaek or width of Ho Chaek, the width of the floor is one column wide. Buddha image place at the left next is the ecclesiastical seat for monk to preach. The second area is the seat for people to a fair hearing. Ho Chaek was changes in spatial applications to support community activity. The changed was rise Ho Chaek to two stories the lower story was open a space for the community that increase. Subsequently partitioned into rooms downstairs to use it more. For some it is a newly built pavilion near Ho Chaek so the old Ho Chaek was distributed less active. However, it is still preserved, by deal to do daily activities, such as offering food, prayer of the day and so on.

Conclusion, Ho Chaek was a building that community built together for religious activities. It is a multi-purpose building of the community. However, the community has expanded and people increase. Ho Chaek was change to accommodate the use of the community this change was maintain the original look of the building.

Keywords : Modify Ho Chaek Esarn Community

บทนำ

ประชากรในภาคอีสานจึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาพุทธและความเชื่อตามบรรพบุรุษ ชุมชนหมู่บ้านไทย เป็นสังคมแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีน้ำใจระหว่างครัวเรือน มีการแบ่งปันผลผลิตกัน เมื่อมีปัญหาที่ร่วมกันแก้ไข ร่วมกันป้องกันอันตราย ทางด้านวัฒนธรรมมีการนับถือบรรพบุรุษ มีศาลร่วมกันของหมู่บ้านเรียกว่าศาลปู่ตา(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . 2547 : 155) การแสดงออกในวิถีชีวิตด้านนี้จึงแสดงออกโดยเข้าไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ในวัด วัดในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีความผูกพันกับชุมชนอย่างแนบแน่นเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งในการทำ กิจกรรมของชุมชน วัดจึงเป็นสถานที่ที่ไม่เพียงแต่เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ตามจารีตประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” อันเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน(บุญเกิด พิมพ์วรรณชากุล. 2546 : 3) ฮีตสิบสองมาจากคำ 2 คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีต มาจากคำว่า จารีต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดั่งาม ชาวอีสาน เรียกว่า จารีต หรือฮีต สิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง 12 เดือน ในหนึ่งปี ฮีตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี ประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้น ล้วนเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ออกมาร่วมกิจกรรม พบปะสังสรรค์กันเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามานสามัคคี มีความรักใคร่กันของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการสืบ

ทอดสิ่งที่ตั้งมาจวบจนปัจจุบัน ประเพณีทั้งสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติ การที่ประชาชนภาคอีสานไปทำกิจกรรมในวัด จึงเป็นการแสดงออกถึงความผูกพันอันแนบแน่นระหว่างวัดกับชุมชน ความผูกพันอันเหนียวแน่นนี้ ทำให้วัดเป็นเสมือนศูนย์รวมทางชุมชนทั้งทางจิตใจและทางวัตถุ อันนำไปสู่อิทธิพลที่มีต่อชุมชนในทุกด้าน ทั้งด้านโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ความผูกพันนี้ส่งผลต่อจิตสำนึกของพุทธศาสนิกชนทุกคน ดังนั้นวัดจึงเป็นศูนย์กลางในการแสดงออกทางศาสนาพุทธของผู้คนในชุมชนภาคอีสาน การทำกิจกรรมใด ๆ จึงเกิดจากการร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อสร้างสรรค์วัดให้มีความหมายแก่ชุมชน โดยมีแนวทางในการสร้างวัด คือ เป็นศูนย์กลางในการประดิษฐานพุทธศาสนาและเผยแพร่คำสอนทางพุทธศาสนา เป็นที่มีสิ่งก่อสร้างเพื่อสักการบูชา เช่น เจดีย์ โบสถ์ หอไตร ศาลาการเปรียญ เป็นที่พำนักของพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นผู้อำนาจและเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นศูนย์กลางของชุมชน เพื่อให้ชุมชนทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยใช้พื้นที่วัด เช่น ลานวัดหรือใช้อาคาร เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ . 2523 : 103-110)

ภาคอีสานจะเรียกศาลาการเปรียญว่า หอแจก ซึ่งมีแนวคิดการออกแบบก่อสร้างเช่นเดียวกับอาคารทางศาสนาในวัด(สงวน รอดบุญ . 2536 : 49) หอแจก หรือที่โบราณเรียกว่า ศาลาการเปรียญ หรือศาลาการเปรียญ นับเป็นงานสถาปัตยกรรมทางศาสนาอีกประเภทหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเป็นศาสนาคารเพื่อสนองต่อความต้องการด้านความเชื่อของชาวอีสาน ในสมัยโบราณนิยมก่อสร้างด้วยเครื่องไม้แทบทั้งสิ้น ยกพื้นสูงโปร่งด้วยเสาไม้ขนาดใหญ่ใช้เป็นสถานที่สำหรับศาลาภิสงฆ์ ในเวลาปกตินั้นจะใช้เป็นสถานที่ซึ่งพุทธศาสนิกชนนำภัตตาหารมาถวายแก่พระสงฆ์ เป็นสถานที่พระสงฆ์ฉันอาหาร แสดงธรรม พบปะญาติโยมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด โดยหอแจกมีประโยชน์ใช้สอยในงานประจำของวัดและงานประจำตามประเพณี(ธาดา สุทธิธรรม . 2542 : 24) ตั้งแต่การกำเนิดหอแจกในภาคอีสาน (เท่าที่ปรากฏประวัติ) เมื่อประมาณ 200 กว่าปีก่อน หอแจก จัดเป็นสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ชุมชนอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรล้านช้างหรือประเทศลาวในปัจจุบัน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรุงเทพฯ คงมีอิทธิพลต่ออีสานในด้านการทหารและการปกครองเท่านั้น ทางด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตการกิน การพูดและลักษณะทางสถาปัตยกรรม ชาวอีสานยังคงรักษาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น แต่ในปัจจุบันความเจริญทางด้านเทคโนโลยีมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่บนโลกนี้ ชาวอีสานได้ถูกรอบงำจากวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ และจากประเทศตะวันตก ชุมชนอีสานแต่เดิมเป็นชุมชนเกษตรทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง มีความเป็นอยู่เรียบง่ายสมถะและจริงจังเมื่อเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยมจึงทำให้เป็นเรื่องยากที่รักษารากฐานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเองไว้ได้ หอแจกก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ด้วย

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การปรับเปลี่ยนหอแจกเพื่อการใช้งานของชุมชนอีสาน” ทำการศึกษาในเขตอีสานใต้ อีสานกลาง และอีสานเหนือ เขตอีสานใต้ทำการศึกษาที่จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 วัด คือวัดปทุมคงคา (นอกออก) วัดห้วยสะแกราชและวัดดอนแสนสุข เขตอีสานกลางทำการศึกษาที่จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 3 วัด คือวัดอุ้มคงคาเมือง วัฒนาราม วัดสว่างชัยศรีและวัดบูรพาโคกเครือ เขตอีสานเหนือทำการศึกษาที่จังหวัดสกลนครจำนวน 3 วัด คือ วัดป่าอุดมสมพร วัดศรีบุญเรืองและวัดศรีสะอาด การศึกษาทั้ง 9 วัด จะแสดงการปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็น 2 ระดับ

สภาพเดิมเมื่อสร้างหอแจก การสร้างหอแจกในตอนแรกจะทำการสร้างเป็นอาคารชั้นเดียว ยกได้สูงประมาณ 4-6 ชั้นบันได วัดที่ยังคงสภาพเดิมไว้ คือวัดดอนแสนสุข ตั้งอยู่ที่บ้านดอนใหม่ ตำบลนครบุรี อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดนครราชสีมา เริ่มสร้างวัดประมาณปี พ.ศ. 2513 โดยชาวบ้านร่วมกันสร้าง สร้างเสร็จปี พ.ศ. 2515 การก่อสร้างในตอนแรกสร้างกุฏิสงฆ์ก่อน แล้วจึงสร้างหอแจกภายหลัง วัดนี้สร้างเนื่องจากชุมชนมีการขยายตัวประชากรมากขึ้น โดย

แต่เดิมคนในชุมชนจะไปทำกิจกรรมที่วัดครบุรีและวัดไทรโยงซึ่งอยู่ไกลมาก ประมาณ 4 กิโลเมตร วัดหลังนี้จึงอยู่ระหว่างกลางของเทศบาลตำบลครบุรีและเทศบาลตำบลไทรโยง ปัจจุบันวัดดอนแสนสุขมีพระจำวัดอยู่ 5 รูป มีหลวงพ่อสีทธิปัญญาคุณ เป็นเจ้าอาวาส วัดดอนแสนสุขเป็นวัดขนาดเล็กแต่เดิมยังไม่มีโบสถ์ เมื่อเข้าทางด้านหน้าจะพบลานโล่ง หอแจกอยู่ทางขวาของทางเข้า โดยตัวหอแจกด้านยาวจะขนานกับทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ตรงเข้าไปจะเป็นกุฏิพระ มีหอระฆังอยู่ข้างกุฏิ ด้านหลังของกุฏิเป็นโบสถ์ที่สร้างใหม่ ถัดจากโบสถ์เข้าไปเป็นกุฏิของเจ้าอาวาส การสร้างหอแจกของวัดจะมีการระดมชาวบ้านมาช่วยกัน ทั้งช่วยกันนำต้นไม้มาเพื่อใช้ก่อสร้างหรือ ซื้อของมาหรือบริจาคเป็นเงิน โดยมีเจ้าอาวาสและกรรมการวัดเป็นผู้นำ ในการก่อสร้างช่างประจำหมู่บ้านเป็นผู้กำหนดรูปทรง และเป็นหัวหน้างาน ชาวบ้านจะช่วยกันเลื่อยไม้ ให้ได้ตามขนาด เมื่อจะยกโครงสร้างจะมีชาวบ้านมาช่วยกันจำนวนมาก โดยผู้ชายจะทำการก่อสร้าง

ภาพประกอบ 1 ผังบริเวณวัดดอนแสนสุข

จากภาพที่ 1 เป็นผังบริเวณของวัดดอนแสนสุข แสดงประตูทางเข้าอยู่ทางทิศเหนือเป็นประตูหลัก ถัดเข้ามาเป็นหอแจกทางขวาของทางเข้า กุฏิจะอยู่ตรงกับทางเข้าโดยอยู่ลึกเข้ามา เดิมยังไม่มีโบสถ์ ต่อมาได้สร้างโบสถ์อยู่ด้านหลัง และสร้างกุฏิเจ้าอาวาสใกล้กับโบสถ์

ภาพประกอบ 2 แสดงหอแจกวัดดอนแสนสุข

ภาพประกอบ 3 แสดงการยกพื้นอาคาร

จากภาพที่ 2 และ 3 เป็นหอแจกวัดดอนแสนสุขซึ่งเป็นหอแจกที่ยังไม่มีการปรับเปลี่ยน คือเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง ซึ่งเป็นแบบแผนการสร้างหอแจกแต่ดั้งเดิม

ระดับ 1 การปรับเปลี่ยนของระดับนี้เกิดจาก เมื่อชุมชนมีจำนวนประชากรมากขึ้น พื้นที่การใช้งานมีไม่เพียงพอ ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนหอแจก การปรับเปลี่ยนนี้มี 2 ชั้น ในขั้นแรกจะเป็นการย้ายตำแหน่งของหอแจกจากที่เดิมเพื่อเพิ่มพื้นที่ด้านหน้าให้มากขึ้นเพื่อรองรับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้นได้ การย้ายตำแหน่งนี้ส่วนใหญ่จะยังเป็นหอแจกแบบเดิม คือเป็นชั้นเดียว ต่อมาเมื่อมีคนมาใช้งานมากขึ้นก็จะยกหอแจกให้สูงจากเดิม เพื่อสามารถใช้พื้นที่ใต้หอแจกได้ การเปลี่ยนแปลงของระดับนี้มีหลายวัดที่ทำกัน วัดอุมังคละนาเรียง วัดสว่างชัยศรีและวัดบูรพาโคกเครือ วัดศรีบุญเรืองและวัดศรีสะอาด ในที่นี้จะขอนำตัวอย่างของวัดอุมังคละนาเรียงมาเป็นการศึกษา

วัดอุมังคละนาเรียง ตั้งอยู่เลขที่ 62 บ้านนาเรียง หมู่ที่ 3 ตำบลสามัคคี กิ่งอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ บ้านนาเรียงเริ่มเป็นชุมชนเมื่อประมาณ พ.ศ. 2310 เกิดจากผู้คนอพยพหนีภัยจากสงครามเมืองเวียงจันทน์ มีพระยาคุณวิสาขเป็นผู้พามา บริเวณนี้เป็นป่าดงเรียงจึงทำการสร้างบ้านได้ประมาณ 30 ครัวเรือนและได้สร้างกุฏิสงฆ์หลังใหญ่สร้างหอแจกไปพร้อมกัน เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงตั้งชื่อวัดและหมู่บ้าน โดยตัดคำว่าดงออกและใส่คำว่านาเข้ามาแทน จึงเป็น บ้านนาเรียง และวัดนาเรียง วัดมีทางเข้า 2 ทางจากถนนหน้าวัด และมีทางเข้าของคน อยู่ด้านหลังวัด เมื่อเข้าไปจากประตูด้านหน้าจะพบลานกว้าง แต่เดิมลานนี้เป็นที่ตั้งของหอแจก ต่อมาได้ย้ายหอแจกไปอยู่ใกล้กับกุฏิ ด้านขวาของทางเข้าเป็นโบสถ์ ถัดจากโบสถ์ไปทางซ้ายเป็นโรงเีก ด้านซ้ายของทางเข้าเป็นหอแจกซึ่งตัวหอแจกด้านยาวจะขนานกับทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ถัดจากลานเข้าไปข้างในใกล้รั้ว ทางซ้ายของหอแจกเป็นกุฏิสงฆ์ ด้านซ้ายของกุฏิสงฆ์เป็นกุฏิของ เจ้าอาวาส ด้านหน้าของกุฏิเจ้าอาวาส เป็นวิหารและพระธาตุ ซึ่งแต่เดิมเป็นอุโมงค์ต่อมาได้สร้างธาตุครอบไว้ ถัดจากวิหารไปทางซ้ายเป็นสิม และมีหอรบอยู่ข้างสิม

ภาพประกอบ 4 แสดงผังบริเวณของวัดอุมังคละนาเรียง

จากภาพที่ 4 เป็นผังบริเวณของวัดอุมังคละนาเรียง ประตูทางเข้าวัดอยู่ทางทิศเหนือติดถนนใหญ่ของหมู่บ้าน หอแจกเดิมอยู่ใกล้กับทางเข้า ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ใกล้กับกุฏิ เพื่อเพิ่มพื้นที่บริเวณหน้าหอแจก เนื่องจากวัดนี้สร้างมานานแล้ว จึงมีสิมเก่าอยู่ซึ่งกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนแล้ว ต่อมาได้ทำการสร้างโบสถ์ใหม่ขึ้นทางซ้ายของหอแจก

ภาพประกอบ 5 แสดงหอแจกของวัดอุมังคละนาเรียง

ภาพประกอบ 6 แสดงการยกอาคารให้สูงขึ้น โดยทำเสาคอนกรีตมารับอาคาร

จากภาพที่ 5 และ 6 แสดงการเปลี่ยนแปลงระดับที่ 1 คือทำการยกอาคารให้สูงขึ้น โดยทำเสาคอนกรีตมารับอาคาร เนื่องจากเสาไม้ชำรุด การยกอาคารให้สูงขึ้นเป็น 2 ชั้นนี้ เพื่อให้มีพื้นที่ชั้นล่างสำหรับทำกิจกรรม และรองรับจำนวนคนที่มีมากเวลามีงานบุญใหญ่ๆ หรือเมื่อมีการทำกิจกรรมที่มีคนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก กิจกรรมที่ใช้มีทั้งกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมทางศาสนาคือ ใช้เป็นหอนั่งของพระในวัด ใช้เป็นที่ฟังเทศน์ในวันพระ และในงานบุญอื่น 12 สำหรับกิจกรรมของชุมชนคือ การจัดงานฌาปนกิจ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การประชุมของกลุ่มสหกรณ์เกษตรกร การประชุมชาวบ้านขององค์การบริหารส่วนตำบลและเป็นหน่วยเลือกตั้ง จำนวนผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมขึ้นกับกิจกรรมที่จัดขึ้น มีจำนวนตั้งแต่ 50 - 500 คน จำนวนคนขึ้นกับกิจกรรม

ระดับ 3 หลังจากทำการยกหอแจกขึ้น จะเห็นว่าข้างล่างของหอแจกจะโล่ง เพื่อให้คนไปนั่งระหว่างทำกิจกรรม ต่อมาเมื่อกิจกรรมมีมากขึ้น และคนมากขึ้น จึงทำการกันห้องชั้นล่างของหอแจกและจัดพื้นที่คล้ายชั้นบน คือมีที่สำหรับพระสงฆ์สวดมนต์ โดยสร้างอาสน์และประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ด้วยการทำเช่นนี้เป็นการแบ่งพื้นที่การใช้งานสำหรับวัดที่ทำได้ถึงระดับนี้คือวัดศรีบุญเรือง จังหวัดสกลนคร และวัดปทุมคงคาจังหวัดนครราชสีมา ในที่นี้ขอนำตัวอย่างของวัดศรีบุญเรืองมาทำการศึกษา

วัดศรีบุญเรือง ตั้งอยู่ที่บ้าน 208 ถนนพังโคน-วาริชภูมิ หมู่ที่ 2 ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ศาลาการเปรียญ อาคารไม้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2520 ภูมิสงฆ์ 6 หลัง วัดศรีบุญเรือง ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2439 ชาวบ้านเรียกว่าวัดบ้านนาเหมือง เมื่อเข้ามาในวัดจากประตูด้านหน้า จะมองเห็นหอแจก โดยหอแจกจะหันด้านยาวขนานกับทิศเหนือและทิศใต้ ด้านขวาของทางเข้าจะมีหอนั่ง และกุฏิสงฆ์ ด้านหลังของหอแจกจะเป็นลานกว้างไว้ใช้ทำกิจกรรมงานบุญ เดิมหอแจกตั้งอยู่ด้านซ้ายจากประตูทางเข้า เมื่อมีการสร้างใหม่ได้ย้ายมาตรงประตูทางเข้าและรันเข้าไปข้างใน เพื่อให้มีพื้นที่ด้านที่กว้างขึ้น

ภาพประกอบ 7 แสดงผังบริเวณวัดศรีบุญเรือง

จากภาพที่ 7 เป็นผังบริเวณของวัดศรีบุญเรือง ประตูทางเข้าอยู่ติดถนน เมื่อเข้ามาในวัดจะเห็นหอแจกตั้งตรงประตูวัด เดิมหอแจกตั้งอยู่ด้านซ้ายของประตู เมื่อย้ายเข้ามาตรงกลางวัด จะทำให้มีพื้นที่โล่งด้านหน้าของหอแจกเพิ่มมากขึ้น ภายในวัดมีกุฏิอยู่ 2 แห่ง และมีพระพุทธรูปอยู่ด้านขวาของประตู

ภาพประกอบ 8 แสดงหอแจกที่ถูกยกให้สูงขึ้น

ภาพประกอบ 9 แสดงการยกอาคารให้สูงโดยทำต่อม่อคอนกรีตรับเสาไม้

จากภาพที่ 7 และ 8 เป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับที่ 1 คือการยกหอแจกให้สูงขึ้นเพื่อเพิ่มพื้นที่การใช้งานด้านล่าง

ภาพประกอบ 9 แสดงการกันห้องด้านล่างเพื่อทำกิจกรรมที่เพิ่มขึ้น

จากภาพที่ 9 แสดงการเปลี่ยนแปลงระดับ 2 เมื่อมีกิจกรรมมากขึ้น และคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจึงกันห้องด้านล่าง วัดศรีบุญเรืองได้กันเป็นห้องด้านล่าง เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป โดยยกพื้นขึ้นมาเป็นพื้นที่ทำกิจกรรม กิจกรรมที่ให้มีทั้งกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมทางศาสนาใช้ในงานบุญฮีต 12 ใช้เป็นหอนั่งของพระในวัด ใช้เป็นที่ฟังเทศน์ในวันพระ สำหรับกิจกรรมที่ชุมชนมาทำ ได้แก่ การจัดงานฌาปนกิจ การประชุมของสาธารณสุข การประชุมของกลุ่มสหกรณ์เกษตรกร การประชุมชาวบ้านขององค์การบริหารส่วนตำบลและเป็นหน่วยเลือกตั้ง จำนวนผู้ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมขึ้นกับกิจกรรมที่จัดขึ้น เช่น วันพระวันศีลมีจำนวนตั้งแต่ 50-100 คน ส่วนในงานบุญส่วนในงานบุญจะมีคนมาประมาณ 200-300 คน

สรุป

หอแจกเป็นอาคารที่เกิดขึ้นพร้อมกับชุมชน โดยแต่เดิมเพื่อสนองการทำกิจกรรมทางศาสนาของชุมชน ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัว ประชากรมีมากขึ้น ขณะเดียวกันกิจกรรมของชุมชนก็มีมากขึ้น พื้นที่ของหอแจกเดิมไม่สามารถรองรับการขยายตัวได้ ชุมชนจึงปรับเปลี่ยนหอแจกโดยทำเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับ 1 เป็นการย้ายตำแหน่งของหอแจก เพื่อเพิ่มพื้นที่ว่างหน้าหอแจกให้รองรับจำนวนคนที่มากขึ้น และยกอาคารให้สูงเป็น 2 ชั้น เพื่อใช้พื้นที่ใต้หอแจกสำหรับคนที่มาร่วมกิจกรรม การยกหอแจกให้สูงนี้ โครงสร้างส่วนบนยังคงแบบเดิมคือเป็นโครงสร้างไม้ ส่วนโครงสร้างส่วนล่างเป็นเสาคอนกรีตเพื่อให้แข็งแรง

ระดับ 2 กั้นพื้นที่ชั้นล่างเพื่อให้ใช้ประโยชน์ของพื้นที่ได้มากขึ้น

การปรับเปลี่ยนทั้ง 2 ระดับนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของพื้นที่การใช้งานให้รองรับกิจกรรมและจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น โดยชุมชนยังคงรักษารูปทรงของหอแจกไว้ไม่ให้เป็นไปจากรูปทรงเดิม

บรรณานุกรม

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. “ลักษณะสถาปัตยกรรมไทย,” ใน เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาไทย

ศึกษา : อารยธรรมหน่วยที่ 6-11. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2523.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2547.

บุญเกิด พิมพ์วรรณธากุล. ฮิต – คอง – คะลำ. ขอนแก่น : คลังนาโนวิทยา, 2546.

ธาดา สุทธิธรรม. “หอแจก : อาคารสาธารณะเอกลักษณ์อีสาน,” ม.ข.วิจัย. 2(4) : 22-28 ;

มีนาคม, 2542.

สงวน รอดบุญ. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : รุ่งวัฒนา, 2536.